

Teisės aktualijos

LIETUVOS TEISĖJŲ PROFESIONALUMO DIMENSIJOS: KVALIFIKACIJA, KOMPETENCIJA IR ASMENINĖS SAVYBĖS

Žaneta Navickienė

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto
Policijos veiklos katedros docentė
socialinių mokslų daktarė
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas, Lietuva
Tel. (+370 37) 30 36 63
El. paštas: zaneta.navickiene@mruni.eu

Darius Žiemelis

Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto
Filosofijos ir humanistikos instituto docentas
humanitarinių mokslų daktaras
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 271 46 28
El. paštas: dariusziemelis@inbox.lt

Straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos teisėjų profesionalumo dimensijos. Ginama tezė, kad teisėjo profesijos profilis pasižymi daugialypiškumu – jis yra trijų komponentų (formaliosios kvalifikacijos, nuolatinio kompetencijos tobulinimo ir iš vidinės nuostatos į savo profesiją žiūrėti kaip pasaulimą kylančių asmeninių savybių) konjunkcija. Tezei pagrįsti skirtos trys straipsnio dalys. Pirmoje dalyje aptariama teisėjų kvalifikacija ir teisėjų mokymo sistemos ypatumai. Antroje dalyje analizuojamas teisėjų mokymo programų turinys ir forma, išryškintos šių programų rengimo stipriosios ir tobulintinos grandys. Trečioje dalyje identifikuojamos teisėjo nešališką sprendimą lemiančios asmeninės savybės perimant sociologijos klasiko Maxo Weberio „idealaus politiko tipo“ apibrėžtį.

The article is aimed at discussing the dimensions of judicial profession in Lithuania. The article argues that judicial profession is multi-dimensional, and is constituted of at least three components, i.e., formal qualification, constant training, and personal qualities that arise from one's inner determination to see the profession as a calling. Three parts of this article have been dedicated to grounding that claim. The first part analyses the judicial qualification and judicial training peculiarities. The second part analyses judicial training in terms of its content and form and highlights its strengths and areas for improvement. Finally, the third part distinguishes the personal qualities that allow the judge to make impartial decisions, based on Max Weber's ideal types of political leadership. The article is aimed at discussing the dimensions of judicial profession in Lithuania. The article argues that judicial profession is multi-dimensional, and is constituted of at least three components, i.e., formal qualification, constant training, and personal qualities that arise from one's inner determination to see the profession as a calling. Three parts of this article have been dedicated to grounding that claim. The first part analyses the judicial qualification and judicial training peculiarities. The second part analyses judicial training in terms of its content and form and highlights its strengths and areas for improvement. Finally, the third part distinguishes the personal qualities that allow the judge to make impartial decisions, based on Max Weber's ideal types of political leadership.

Įvadas

Lietuvos Respublikos (LR) Konstitucijos, kuri traktuojama kaip visuomeninė sutartis, konstituojanči pačią Lietuvos politinę tautą¹, 109 straipsnio normatyvinės nuostatos teigia, kad „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“². Šios nuostatos svarba suponuoja išskirtinį teismo ir teisėjo statusą – tik jie vykdo teisingumą ir jį skelbia Lietuvos Respublikos vardu. Vykdydamas teisingumą teisėjas (teismas) yra nepriklausomas, pasikliauja tik įstatymu. Teisėjo išskirtinė misija – sprendimus priimti Lietuvos Respubliko vardu – įpareigoja Lietuvos valstybę ypatingą dėmesį skirti teisėjo profesionalumo kompoziciniams elementams: keliamų reikalavimų apibrėžčiai, teisėjo atrankos procedūrai, tolesnio teisėjo kompetencijų formavimo ir ugdymo galimybėms. Kita vertus, nepaisant per dvidešimt penkerius nepriklausomybės metus pasiektos pažangos rengiant kvalifikuotus teisėjus, teisėjų kompetencijų nuolatinio tobulinimo būtinybę rodo įvairūs priimti teisės aktai, akademinės diskusijos ir siūlymai, kaip toliau tobulinti teisėjų profesionalumą. Visų pirma, mokslinėse diskusijose keliamas pernelyg didelio teisėjų darbo krūvio, kuris turi įtakos jų kompetencijai ir apskritai profesionalumo lygiui menkėti, klausimas³. Antra, diskutuojama dėl būsimų teisininkų (tyrėjų, prokurorų, teisėjų, advokatų) parengimo lygio. A. Kiškis atkreipia dėmesį į tai, kad teisininkai, aktyviai dalyvauja teisę vertinant, interpretuojant ir taikant, privalo turėti visapusiškų skirtingų sričių (pavyzdžiui, kriminologijos) žinių. Jo nuomone, būsimų teisininkų parengimo lygis garantuoja jų tolesnės profesinės veiklos sėkmę⁴. Trečia, 2012 m. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaitos „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą?“ viena iš rekomendacijų siūlo numatyti priemones, kurios padėtų gerinti ikiteisminio tyrimo kvalifikacijos tobulinimo organizavimą taip, kad visi ikiteisminio tyrimo subjektai galėtų formuoti vienodą ikiteisminio tyrimo atlikimo praktiką. Tad įgyvendinant šią poziciją siūloma parengti daugiau bendrų mokymo programų prokurorams, teisėjams ir tyrėjams⁵. Galbūt daugiau dėmesio teisėjų kompetencijoms tobulinti bei asmeninėms sąlygoms padėtų įveikti pasitikėjimo teismo institucijomis problema⁶, siejamą su baudžiamųjų bylų vilkinimo faktais, prastu, aplaidžiu teisėjų darbu⁷.

¹ Plačiau apie Lietuvos Respublikos konstituciją kaip steigiamąjį politinės tautos aktą žr.: JOKUBAITIS, Alvydas; NORKUS, Zenonas. Socialinės gerovės koncepcijos ir pilietybės rentos kaip viešosios politikos orientyrai. *Sociologija. Veiksmas ir mintis*, 2006, nr. 2, p. 7–9. Apie Lietuvos Respublikos konstituciją kaip valstybės „pagrindinį įstatymą“ plačiau žr.: KŪRIS, Egidijus. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Politologija*, 1999, t. 2, p. 3–16.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 31-953; nr. 33-1014 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).

³ DAMBRAUSKAITĖ, Genovaitė. Apylinkės teismo teisėjų darbo krūvio normavimas – svarbi teisingumo vykdymo sąlyga. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (3), p. 1149–1169.

⁴ KIŠKIS, Alfredas. Naujieji teisininkai – chirurgai be anatomijos ir fiziologijos žinių. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18 (3), p. 1195–1219.

⁵ Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-40-8-17 „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą?“

⁶ Pasitikėjimo teismo institucijomis problema nėra tipiška tik Lietuvai. Kaip rodo tyrimai, ši problema bendra Vidurio ir Rytų Europos šalims (įskaitant ir Lietuvą), patyrusioms pokomunistinę transformaciją. Kita vertus, mažas pasitikėjimas teismais siejamas ir su teismų veiklos specifika. Paprastai su teismais susiduriama ne savo noru, be to, viena iš teisminiame ginče dalyvavusių šalių lieka nepatenkinta teismo priimtu sprendimu. Plačiau žr. VALANČIUS, Virgilijus. Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78 (70), p. 86. Apie Lietuvos pokomunistinę transformaciją žr.: NORKUS, Zenonas. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

⁷ Plačiau apie tai žr.: D. Grybauskaitė susitiko su teisėjais: bylų vilkinimas – netoleruotinas [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/d-grybauskaite-susitiko-su-teisejais-bylu-vilkinimas-netoleruotinas.d?id=66951566>>; Prezidentė Dalia Grybauskaitė už teisėjo vardo pažeminimą atleido iš pareigų Pasvalio rajono apylinkės teismo teisėją Dalią Stankevičiūtę [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/d-grybauskaite-atleido-aplaidziai-dirbusia-teiseja.d?id=67191826>>; MEDALINKAS, Alvydas. Bylų vilkinimas: Lietuvos teisingumo rykštė [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/Bylu-vilkinimas-Lietuvos-teisingumo-rykste>>.

Tad, atsižvelgiant į iškeltas problemas, reikėtų klausti: kokiomis kompetencijomis ir asmeninėmis savybėmis, be privalomos teisininko kvalifikacijos, turi pasižymėti teisėjas, kad būtų vertas jam suteiktos galios ir atsakomybės teisingumą skelbti Lietuvos Respublikos vardu? Arba, perfrazuojant sociologijos klasiką M. Weberį, kuo turi pasižymėti teisėjas, kad „būtų žmogus ir specialistas vertas ‘nūdienos reikalavimų’“⁸ Teisėjui keliamų profesinių reikalavimų išskirtinumas kelia diskusiją, ką reiškia profesionalumas teisėjo darbe ir koks teisėjas gali būti laikomas profesionaliu⁹. Šiame straipsnyje ginama tezė, kad teisėjo profesijos profilis pasižymi daugialypiškumu – jis yra trijų komponentų (formaliosios kvalifikacijos, nuolatinio kompetencijos tobulinimo ir iš vidinės nuostatos į savo profesiją žiūrėti kaip pašaukimą kylančių asmeninių savybių) konjunkcija. Tezės pradžios tašku laikytina trijų teisės aktų – Lietuvos Respublikos teismų įstatymo¹⁰, Teisėjų mokymo organizavimo taisyklių¹¹ ir Teisėjų etikos kodekso¹² – nuostatos. Vienur apibrėžiami teisėjui keliami kvalifikaciniai reikalavimai, kitur – kompetencijos tobulinimas ar šiam subjektui būtinos asmeninės savybės. Šio straipsnio tikslas – pateikti susistemintą Lietuvos teisėjo profesionalumo struktūrą, kurią sudaro trys susiję elementai: teisėjo kvalifikacija, kompetencija ir asmeninių savybių raiška. Tyrimo tikslas nėra fokusuotas į veiksmus, turinčius įtakos teisėjo veiklai, taip pat nėra skirtas Lietuvos ir užsienio teisėjų mokymo programų lyginamajai analizei. Užsienio šalių praktika bus remiasi tiek, kiek tai turi sąsajų su nusakytais trimis kompoziciniais elementais. Šioje vietoje tik pažymėtina, kad tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse pabrėžiamas pernelyg didelis teisėjų darbo krūvis¹³, diskutuojama dėl būsimų teisininkų (tyrėjų, prokurorų, teisėjų, advokatų) parengimo lygio, teisėjo profesionalumo apibrėžties, jų skyrimo (išrinkimo) tvarkos¹⁴. Užsienio valstybių praktika rodo, kad, be organizuojamų bendrų mokymų teisėjams ir kitiems ikiteisminio tyrimo subjektams, praktiniame darbe būtų svarbus nuoseklus kompetencijos plėtojimas ir kiti metodologiniai įrankiai, kaip antai, gerąją tyrimo praktiką ir teismų praktikos aktualijas susisteminančių įvairių mokymo vadovų parengimas (angl. *Training manuals*)¹⁵. Vieningai pripažįstama, kad teisėjų priimamiems sprendimams turi įtakos ir turimos asmeninės savybės (emocinis pradai)¹⁶.

⁸ WEBER, Max. Mokslas kaip profesinis pašaukimas. *Problemos*, 1990, t. 42, p. 82.

⁹ Pagal klasikinį sociologo T. Parsonso *profesionalo* apibrėžimą, profesionalų autoritetas yra pagrįstas specifinėmis jų profesijai kompetencijomis, susijusios su specifiniu žinojimu ir įgūdžiais. Profesionalas yra kompetentingas ir autoritetingas tik savo specifinėje veikloje. Plačiau žr.: PARSONS, Talcott. The Professions and Social Structure. *Social Forces*, 1939, vol. 17, no. 4, p. 457–467.

¹⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).

¹¹ Teisėjų mokymo organizavimo taisyklės, patvirtintos Teisėjų tarybos 2013 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 13P-105-(7.1.2) (Teisėjų tarybos 2014 m. spalio 28 d. nutarimo Nr. 13P-155-(7.1.2) redakcija).

¹² Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12 P-8.

¹³ POSNER, Richard A., YOON, Albert H. What Judges Think of the quality of Legal Representation. *Stanford Law Review*, 2011, vol. 63, p. 317–349.

¹⁴ HARTZ, Harris L. How Do Judges Think? *Denver University Law Review*, 2014, vol. 91, no. 3, p. 575–581; BRUHL, Aaron-Andrew P., LEIB, Ethan J. Elected Judges and Statutory Interpretation. *The University of Chicago Law Review*, 2012, vol. 79, no. 4, p. 1215–1283.

¹⁵ JERNOW, Allison Liu. *Forced Labour and Human Trafficking: Casebook of Court Decisions: A Training Manual for Judges, Prosecutors, and Legal Practitioners*. Geneve: International Labour Organization, 2009; MAYORAL, Juan A.; JAREMBA, Urszula; NOWAK, Tobias. Creating EU Law Judges: the Role of Generational Differences, Legal Education and Judicial Career Paths in National Judges' Assessment Regarding EU Law Knowledge. *Journal of European Public Policy*, 2014, vol. 21, issue 8, p. 1120–1141.

¹⁶ WISTRICH, Andrew J.; RACHLINSKI, Jeffrey J.; GUTHRIE, Chris. Heart Versus Head: Do Judges Follow the Law or Follow Their Feelings? *Texas Law Review*, 2015, vol. 93, issue 4, p. 855–923; CROSS, Frank B.; LINDQUIST, Stefanie. Judging the Judges. *Duke Law Journal*, 2009, vol. 58, no. 7, p. 1383–1437.

Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmoje straipsnio dalyje analizuojami teisėjui keliami kvalifikaciniai reikalavimai, kurie traktuojami kaip atskaitos taškas, turintis įtakos tolesniam teisėjo profesionalumui formuotis. Taip pat čia nagrinėjamos pagrindinės teisėjo kvalifikaciją reguliuojančių Lietuvos teisės aktų nuostatos, pristatomi teisėjų mokymo sistemos Lietuvoje ypatumai, pateikiamos atskirų mokymo sistemos grandžių ir būtinumo (pagrįsto poreikio) organizuoti šiuos mokymus jungtys. Antroje dalyje analizuojamas teisėjų mokymo programų turinys ir forma, išryškinamos šių programų rengimo stipriosios ir tobulintinos grandys. Pateikiamas įvertinimas, ar reguliuojant teisėjų mokymą gali dalyvauti teisingumo ministras, ar tai išimtinai teisėjų tarybos kompetencija. Atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką, atkreipiamas dėmesys ir į kitas teisėjo kompetencijos tobulinimo galimybes. Trečioje dalyje, perimant sociologijos mokslo, kurio vienas iš tyrimo laukų – profesijos conceptualiniai aspektai¹⁷, įdirbį, identifikuojamas teisėjo nešališką sprendimą lemiančios asmeninės savybės. Trečiam teisėjų profesionalumo komponentui atskleisti pasitelkiama sociologijos klasiko M. Weberio¹⁸ „idealaus politikos tipo“ apibrėžtis. Straipsnis baigiamas išvadomis, kurios apibendrina pagrindinius teiginius.

Šio straipsnio naujumas ir aktualumas matomas pirmame bandyme teisėjo profesionalumą analizuoti remiantis trijų nuosekliai susijusių komponentų ryšiu. Be to, teisėjo profesionalumo profilio sudarymas būtų reikšmingas ir tikslingas vertinant šią profesiją asmens pašaukimo požiūriu, kryptingai ugdant vertybinius dalykus, t. y. padėtų teisės studijas besirenkantiems ar studijuojantiems, taip pat besidomintiems šia profesija ar jau dirbantiems šį darbą permąstyti, ar turimos (ugdomos) asmeninės savybės atitinka teisėjo profilyje identifikuotąsias savybes. Taip pat šis straipsnis gali padėti kaip atvejo analizė atliekant lyginamuosius (kitų šalių) teisėjų profesionalumo modelių tyrimus.

1. Teisėjų kvalifikacija ir mokymo sistemos ypatumai

Demokratinėje teisinėje valstybėje teisininko profesijai keliami dideli reikalavimai, dėl to teisininko veiklos sritims reikia įvairių žinių ir įgūdžių. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2008 m. konstatavo, kad teisininko profesija neatsiejama nuo aukštojo teisinio išsilavinimo: aukštasis teisinis išsilavinimas yra profesionalios ir efektyvios teisinės praktikos (ir privačios, ir tokios, kai dirbama viešosios valdžios institucijose) *conditio sine qua non*¹⁹. Vis dėlto 2011 m. atlikta ikiteisminio tyrimo subjektų kvalifikacijos ir kompetencijos klausimų analizė rodo, kad teisėjų kvalifikacija ir kompetencijos turinys yra aiškiau ir tiksliau apibrėžta nei tyrėjų ir prokurorų²⁰. Teisėjų kvalifikaciniai reikalavimai yra nustatyti Lietuvos Respublikos teismų įstatyme. Jo 51 straipsnyje nurodyta, kad pretendentas

¹⁷ Profesijų sociologijos kaip atskiros sociologijos šakos raidos analitinę apžvalgą yra pateikęs sociologas A. Poviliūnas. Žr.: POVILIŪNAS, Arūnas. Profesinės veiklos lauko tyrimo ypatumai. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2011, t. 2 (29), p. 16–34. Žr. taip pat: POVILIŪNAS, Arūnas. Profesinės veiklos tyrimo transformacija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2010, t. 2 (27), p. 106–115.

¹⁸ Plačiau apie M. Weberį ir jo palikimo tyrimus žr.: NORKUS, Zenonas. *Max Weber ir racionalus pasirinkimas / iš vokiečių k. vertė A. Lozuraitis*. Vilnius: Margi raštai, 2003.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas byloje Nr. 19 / 05 dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitiktis Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai [interaktyvus. Žiūrėta 2015-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta486/content>>.

²⁰ Plačiau apie ikiteisminių tyrimo subjektų kvalifikaciją ir kompetencijas žr.: NAVICKIENĖ, Žaneta. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje* (daktaro disertacija). Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 120–121; NAVICKIENĖ, Žaneta. Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos svarba ikiteisminio tyrimo procese. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2010, t. 19, p. 132–143.

į teisėjus gali būti asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, ne mažesnę kaip penkerių metų teisinio darbo stažą ir išlaikęs pretendentų į teisėjus egzaminą²¹. 2012 metais buvo nustatyti ir aiškiai apibrėžti ikiteisminio tyrimo pareigūnui būtini kvalifikaciniai reikalavimai (atsižvelgiant į turimas pareigas, o būtent išsilavinimas, veiklos patirtis, asmeniniai ir dalykiniai gebėjimai) ir kompetencijos (skiriamos pagrindinės aštuonios profesinių kompetencijų sritys, pavyzdžiui, profesinės taktikos pagrindų išmanymas, kriminalistikos technikos pagrindų išmanymas, gebėjimas dirbti su policijos informacine sistema ir kt., taip pat trys pagrindinės specialiuųjų kompetencijų sritys procesinėje veikloje, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo organizavimo ir planavimo išmanymas, gebėjimas tinkamai kvalifikuoti nusikalstamas veikas ir teismų praktikos išmanymas, ir keturios pagrindinės specialiuųjų kompetencijų sritys žvalgybinėje veikloje)²². Šių apibrėžčių svarbumą lėmė suvokimas, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno kvalifikacija ir kompetencija yra problemiškesnė ir silpniausia ikiteisminio tyrimo grandis: tyrėjai turi jiems būtiną išsilavinimą, tačiau stokoja jiems reikalingos kompetencijos²³.

Lietuvos teismų sistemoje (2009–2014 m.) dirbo truputį mažiau negu 800 teisėjų (žr. 1 lentelę). Visi teisėjai turėjo atitinkamą kvalifikaciją – universitetinį teisinį išsilavinimą ir buvo išlaikę teisėjo kvalifikacinį egzaminą arba įgiję teisės mokslų daktaro laipsnį.

1 lentelė. Dirbančių teisėjų skaičius Lietuvoje 2009–2014 m. (šaltinis: 2009–2014 m. Lietuvos teismų veiklos ataskaitos)

Metai	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dirbančių teisėjų skaičius (787 etatai)	757	775	773	776	773	753

Lietuvos teismų 2011–2014 m. veiklos ataskaitų analizė rodo, kad dirbančių teisėjų amžiaus vidurkis nedaug svyruoja ir yra vidutiniškai 49 metai: 2009 m. Lietuvos teisėjo amžiaus vidurkis – 48,9 metų, 2010 m. – 49,2 metų, 2011 m. pabaigoje teisėjų amžiaus vidurkis Lietuvoje buvo 48,5 metų, o 2014 m. pabaigoje – 50,2 metų. Tai rodo, kad teisėjų darbingas amžius yra santykinai ilgas, vadinasi, jų kompetencijos tobulinimas trunka ilgą laiką (kitais negi pareigūnų, jie tarnauja trumpiau).

Nagrinėdami ikiteisminio tyrimo subjektų kompetencijos tobulinimo galimybes, plačiau aptarsime teisėjų kompetencijų tobulinimo sistemą, numatomas šių subjektų mokymo gaires. Analizuojant teisėjų kompetencijų tobulinimo sistemą, numatytą Teisėjų mokymo organizavimo taisyklėse²⁴, išryškėja bendrųjų gebėjimų stiprinimas. Atlikti tyrimai taip pat patvirtina siekį stiprinti ne tik profesinius teisėjų ir kitų teisininkų gebėjimus įvairiose nacionalinės bei Europos Sąjungos teisės srityse, bet ir juos papildyti diegiant profesinės ir bendrosios etikos nuostatas, plėtojant gebėjimus bendravimo, asmenybės ir kitose psichologijos srityse²⁵. Be to, siekiant išaiškinti teismų veiklos organizavimo poslinkius, tobulintinas sritis, ir toliau analizuojamas teismų organizacinis darbas²⁶. Tuo siekiama peržiūrėti

²¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).

²² Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.

²³ Plačiau apie tai žr.: Strateginių tyrimų instituto tyrimas Nr. 18 T „Dėl kai kurių ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ir teismų sąveikos problemų“ [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.institutas.lt/tyrimai/teisesauga.doc>>.

²⁴ Teisėjų mokymo organizavimo taisyklės, patvirtintos Teisėjų tarybos 2013 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 13P-105-(7.1.2) (Teisėjų tarybos 2014 m. spalio 28 d. nutarimo Nr. 13P-155-(7.1.2) redakcija).

²⁵ NAVICKIENĖ, Žaneta. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo* <..>, p. 125.

²⁶ Plačiau žr.: Nacionalinės teismų administracijos 2009 metų veiklos ataskaita [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-04]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/dokumentai/NTA_teises_aktai/2009m.%20nta%20darbo%20ataskaita.pdf>.

teisėjų darbo krūvį, kad būtų spartinamas bylų nagrinėjimas. Pripažįstama, kad pastaruoju metu ypač svarbu stiprinti teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą mokymo srityje²⁷. Todėl 2013 m. buvo patvirtinta bendra mokymo programa, pagal kurią, siekiant vienodos nusikalstamų veikų kvalifikavimo, tyrimo organizavimo ir tyrimo praktikos, organizuojami bendri mokymai teisėjams, prokurorams ir ikiteisminio tyrimo tyrėjams²⁸.

Siekiant didinti teisėjų kompetenciją²⁹, numatytas ir privalomas kompetencijos tobulinimas³⁰. 2013 m. skirta ypač daug dėmesio teisėjų profesinei kompetencijai tobulinti. Suvokta, kad teisėjų kvalifikacija turi atitikti profesijai keliamus reikalavimus, teisėjai turi tobulėti ir gilinti žinias, kad neatsiliktų nuo technologijų, ekonomikos ir mokslų raidos³¹. Remiantis šiuo dokumentu siekiama organizuoti bendras mokymo sesijas teisėjams ir prokurorams. Bendras teisėjų ir prokurorų gebėjimų stiprinimas užtikrina vienodą teisės taikymą, garantuoja Lietuvos teisinės sistemos stabilumą.

Dabartinę Lietuvos teisėjų mokymo sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: pagrindinis ir gretutinis teisėjų mokymas (žr. pav.). Pagrindinį privalomąjį ir papildomąjį teisėjų mokymą organizuoja Nacionalinė teismų administracija pagal Teisėjų tarybos, suderinus su Teisingumo ministerija, patvirtintas mokymo programas, pagrindinį praktinį mokymą – atitinkamų teismų pirmininkai³². Atsižvelgiant į tai, kad Teisėjų taryba yra teismų ir teisėjų nepriklausomumą užtikrinanti kompetentinga vykdomoji teismų savivaldos institucija, kuri turi plačius įgaliojimus kurti ir įgyvendinti pagrindinius teismų veiklos ir teisėjų mokymo principus, vertėtų kelti diskusiją, ar vykdant teisinį teisėjų mokymo reguliavimą gali dalyvauti teisingumo ministras. Manome, kad Teisėjų tarybos kompetencija leidžia pagrįstai teigti, jog teisingumo ministro kaip politiko dalyvavimas rengiant mokymo programas yra neveiksmingas ir tik sunkina patį teisėjų mokymo programų rengimo ir įgyvendinimo funkcionavimą. Politinės valios kaip tarpinės grandies įterpimas šioje sistemoje sukuria papildomą netikslinę ir perteklinę raišką. Todėl suprantama, kad mokymo programų rengimo klausimai ateityje galėtų būti išimtinai Teisėjų tarybos kompetencija.

Pagrindinis privalomasis ir papildomasis teisėjų mokymas paprastai vyksta teisėjų mokymo bazėje – Nacionalinės teismų administracijos mokymo centre. Praktinis mokymas įgyvendinamas teismuose.

Pagrindinis teisėjų mokymas susideda iš trijų elementų: privalomojo mokymo, papildomojo mokymo ir gretutinio mokymo³³. Privalomasis teisėjų mokymas yra daugiapakopis, jo siekis suformuoti

²⁷ Nacionalinės teismų administracijos 2009 metų veiklos ataskaita [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-04]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/dokumentai/NTA_teises_aktai/2009m.%20nta%20darbo%20ataskaita.pdf>.

²⁸ Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. I-259/5-V-808 „Dėl tarpinstitucinės specialiuųjų mokymo modulių programos „Teisėsaugos institucijų pareigūnų veikla“ patvirtinimo“.

²⁹ Nors teismų mokymo sistemoje ir teisės aktuose (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. gegužės 15 d. įsakyme Nr. IR-162 „Dėl teisėjų mokymo organizavimo ir įgytų žinių patikrinimo taisyklių patvirtinimo“) vartojamas terminas „kvalifikacijos kėlimas“, siekiant tiksliai atskirti kvalifikacijos ir kompetencijos sąvokas, kompetencijos formavimo, įgijimo ar atnaujinimo (tobulinimo) procesui apibūdinti šiame straipsnyje bus vartojamas terminas „kompetencijos tobulinimas“. Plačiau apie kvalifikacijos ir kompetencijos sąvokas žr.: PUKELIS, Kęstutis. Gebėjimas, kompetencija, mokymosi / studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija. *Aukštojo mokslo knybė*, 2009, nr. 6, p. 12–35.

³⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. IR-162 „Dėl teisėjų mokymo organizavimo ir įgytų žinių patikrinimo taisyklių patvirtinimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmmc.lt/lt/teisine-informacija/Taisykles.pdf>>.

³¹ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2013 metų veiklos apžvalga. [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

³² Teisėjų mokymas [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismams/mokymas/teiseju-mokymas/227>>.

³³ Teisėjų mokymo organizavimo taisyklės, patvirtintos Teisėjų tarybos 2013 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 13P-105-(7.1.2) (Teisėjų tarybos 2014 m. spalio 28 d. nutarimo Nr. 13P-155-(7.1.2) redakcija).

Pav. Teisėjų mokymo sistema Lietuvoje (šaltinis: Nacionalinė teismų administracija)

privalomasias žinias ir gebėjimus keturiomis pagrindinėmis kryptimis: pirmą, pradėjus eiti teisėjo pareigas, antra, keičiant pareigas – pereinant dirbti į kitos kompetencijos ar kitos grandies teismą, keičiant specializaciją, trečia, pradėdant vadovauti teismams (pradedant eiti teismo vadovo pareigas), ketvirta – praėjus nustatytam terminui nuo paskutinio teisėjo dalyvavimo mokymuose.

Privalomąjį teisėjų mokymą sudaro³⁴: (1) įvadinis mokymas, kai apylinkės teismo teisėjas paskiriamas į pareigas (žinioms plėsti ir profesiniams įgūdžiams formuoti); (2) privalomas kvalifikacijos kėlimas, kuris skirtas teisėjų profesinėms žinioms plėsti ir įgūdžiams formuoti.

Šiame privalomojo teisėjų mokymo segmente išvelgiamos dvi pagrindinės skirtingo pobūdžio reikalavimų apibrėžtys (plačiau žr. 2 lentelę): (1) teisėjo darbo patirties apibrėžtis (visiškas jos neturėjimas sudaro būtinybę teisėjui dalyvauti įvadinuose mokymuose arba praėjęs ne mažesnis negu penkerių metų laikotarpis nuo teisėjo dalyvavimo paskutiniuose mokymuose); (2) teisėjo darbo pobūdžio apibrėžtis (teisėjo perėjimas dirbti į kitos grandies teismą, specializacijos keitimas ar vadovaujančių pareigų ėjimas).

Papildomasis teisėjų mokymas skirtas teisėjų profesinėms žinioms plėsti ir įgūdžiams formuoti siekiant analizuoti teisinio reguliavimo pokyčius, įgyvendinant įvairius veiklos planus, tarpinstitucinio bendradarbiavimo poreikius ir pan. Vadinasi, papildomojo mokymo organizavimą skatina praktinė veikla, skirtingai besiklostanti teismų praktika, joje išskylantys aktualūs teisės reguliavimo ir teisės taikymo aspektai. Papildomąjį teisėjų mokymą sudaro mokymai aktualiais nagrinėtiniais klausimais, kai: (1) iš esmės pasikeičia visuomeninių santykių teisinis reglamentavimas; (2) esant poreikiui sukurti mokymo programą konkrečiais aktualiais praktikos klausimais (teisės taikymo srityje), taip pat įgyvendinant veiklos planų nuostatas.

Praktinis mokymas teisme yra skirtas įgyti praktinių žinių, reikalingų dirbant teisėju ar einant vadovaujamas pareigas teisme. Praktinis teisėjų mokymas yra nulemtas darbo patirties ir darbo pobūdžio keitimo (plačiau žr. 2 lentelę) ir yra organizuojamas taip, kaip numatyta Teisėjų mokymo organizavimo taisyklėse³⁵.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

2 lentelė. Lietuvos teisėjų mokymo sistemos ir mokymų poreikio jungtys (sudaryta pagal: Teisėjų mokymo organizavimo taisyklių nuostatas)

Lietuvos teisėjų mokymo sistemos ir mokymų poreikio jungtys					
Mokymų poreikis (lemiantys veiksniai)	Pagrindinis mokymas			Gretutinis mokymas	
	Privalomoji kompetencija	Papildomoji kompetencija	Praktinė kompetencija	Gretutinis kompetencijos kėlimas	Savarankiškas kompetencijos kėlimas
Darbo patirtis	Įvadinis – pradėjus dirbti Praėjo daugiau negu penkeri metai nuo paskutinio teisėjų dalyvavimo mokymuose pagal privalomojo mokymo ar papildomojo mokymo programas	Nenulemtas	Asmuo pirmą kartą paskiriamas apylinkės teismo ar aukštesnės pakopos teismo teisėju	Nenulemtas	Nenulemtas
Nulemtas darbo pobūdžio (keitimas)	Teisėjai paskiriami į teismo vadovų pareigas		Teisėjas paskiriamas į teismo vadovo pareigas		
	Teisėjai paskiriami į aukštesnės pakopos teismą		Teisėjas paskiriamas į aukštesnės pakopos teismą		
	Teisėjai paskiriami ar perkeliama iš bendrosios kompetencijos teismo į specializuotą teismą ir atvirkščiai		Teisėjas paskiriamas ar perkeliama iš bendrosios kompetencijos teismo į specializuotą teismą ir atvirkščiai		
	Pasikeičia teisėjų specializacija		Pasikeitė teisėjo specializacija Kitais reikiamais atvejais kaip priemonė darbo kokybei užtikrinti		
Teisės reguliavimo pokyčiai	Nenulemta		Keičiasi visuomeninių santykių reguliavimas		
Teisės taikymo aktualijos pokyčiai	Nenulemta	Poreikiai, kylantys iš planų įgyvendinimo ir praktikos	Nenulemta		

Gretutinio teisėjų mokymo ypatumų analizė rodo, kad šie mokymai nėra susiję nei su teisėjo darbo patirtimi, nei su darbo pobūdžio keitimu. Pagrindiniai gretutinio mokymo poreikio indikatoriai yra teisės reguliavimo pokyčiai ir / arba teisės taikymo aktualijų pokyčiai. Tai reiškia, kad, atsižvelgiant į teisės reguliavimo ir taikymo inovacijas, teisėjas gali tobulinti savo kompetenciją tam, kad įgytų naujų žinių ir ugdytų gebėjimus, priėmus naujas normas, atsiradus naujų normų aiškinimo turiniui ir kt. Gretutinį mokymą sudaro dvejopo pobūdžio (gretutinis ir savarankiškas) kompetencijos tobulinimas. Gretutinio kompetencijos tobulinimo poreikis siejamas su dalyvavimu kituose mokymuose negu numatyta pagrindinio mokymo segmente, t. y. įvairiuose mokymuose, kursuose, organizuojamuose užsienio valstybėse, įgyvendinant įvairius projektus ir pan. Savarankišką teisėjo kompetencijos tobulinimą paprastai lemia teisėjo iniciatyvos dalyvauti įvairiuose mokymuose, savo aktualijomis turinčiuose reikšmės jo kompetencijai tobulinti, pavyzdžiui, pristatant naujausią teismų praktiką, ir kt.

2. Teisėjų profesinių kompetencijų turinys ir forma

Nagrinėdami Lietuvos teisėjų kompetencijos turinio ypatumus, atkreipsime dėmesį į dvi svarbias teismų mokymo sistemos plėtojimo kryptis: mokymo programas, jų turinį ir kompetencijas tobulinusią teisėjų skaičiaus dinamiką.

2011–2014 m. teismų veiklos ataskaitų analizė rodo, kad teisėjų kompetencijos tobulinimo klausimai nuo 2012 m. tampa prioritetais. 2011 m. daugiausia dėmesio buvo skirta darbo krūvio problemoms spręsti³⁶, o 2012 m. įvyko esminių mokymo pokyčių: Lietuvos nacionalinei teismų administracijai tapus Europos teisminio mokymo tinklo nare (ETMT), informacija apie ETMT organizuojamus mokymus pradėta viešai skelbti teismų intraneto svetainėje, dalyvių atranka vykdyta Nacionalinei teismų administracijai bendradarbiaujant su Teisėjų tarybos mokymų komitetu³⁷. 2012 m. nacionaliniai teisėjų mokymai vyko pagal Teisėjų tarybos aprobuotų ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintų 30 įvadinių, bendrųjų, tarpinstitucinių ir kitų mokymo programų. Jose savo kompetenciją tobulino daugiau negu 600 teisėjų³⁸. 2013 m. pagal minėtas patvirtintas programas organizuoti 36 mokymai, kuriuose kompetenciją tobulino 1 132 teisėjai (beveik dvigubai daugiau negu 2012 m.). Pažymėtina, kad, siekiant vienodos ikiteisminio tyrimo organizavimo, nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir tyrimo praktikos, minėtuose mokymuose buvo pakviesti dalyvauti ir 28 policijos pareigūnai³⁹. Teisėjams taip pat organizuota 18 papildomų mokymų. Šiuose mokymuose kvalifikaciją tobulino 1 069 teisėjai⁴⁰.

2014 m. 87 proc. visų Lietuvos teisėjų tobulinosi Nacionalinės teismų administracijos organizuotuose mokymuose pagal 36 patvirtintas mokymo programas. Pagal šias mokymo programas teisėjai turėjo galimybę dalyvauti 106 seminaruose. Palyginti su 2013 m., 2014 m. organizuota beveik dvigubai daugiau mokymų teisėjams (2013 m. – 54 seminarai). Atitinkamai ir mokymuose teisėjams 2014 m. dalyvavo beveik dvigubai daugiau dalyvių (mokymuose teisėjams taip pat galėjo dalyvauti teisėjų padėjėjai, patarėjai, Nacionalinės teismų administracijos (NTA) darbuotojai,

³⁶ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2011 metų veiklos apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

³⁷ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2012 metų veiklos apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

³⁸ Plačiau žr. ten pat. Ataskaitoje pateikiamas apytikslis teisėjų, dalyvavusių mokymuose, skaičius.

³⁹ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2013 metų veiklos apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

⁴⁰ Ten pat.

kitų teisėsaugos institucijų darbuotojai): 2013 m. – 2 486 dalyviai, 2014 m. – 4 128 dalyviai⁴¹. Taigi teisėjų mokymo duomenys ir praktiškai nekintamas pastarųjų metų dirbančių teisėjų skaičius šioje teismų mokymo sistemoje išryškino šias tendencijas:

1. teisėjų kompetencijų tobulinimas tampa atskira aktualia teismų veiklos dalimi;
2. didėja nacionalinių ir užsienio šalyse organizuojamų mokymų skaičius;
3. progresyviai didėja kompetencijas tobulinančių teisėjų skaičius;
4. smarkiai didėja tarpinstitucinių mokymų poreikis ir paklausa.

Teisėjų kompetencijų tobulinimo struktūra labiausiai išryškėja žvelgiant į 2015–2016 m. mokymo programų formas ir turinį. Mokymo programų rengimas yra nulemtas minėtos teisėjų mokymo sistemos (žr. 1 pav.). Remiantis ja yra sudaryta teisėjų įvadinio mokymo programa, taip pat kitos mokymo programos, kai atsiranda būtinybė tobulinti kompetenciją pagrindinio mokymo segmento privalomuosiuose ir papildomuosiuose kvalifikacijos tobulinimo mokymuose. Tad pagal turinį mokymo programos santykinai galima suskirstyti į tris grupes: 1) įvadinio mokymo programa; 2) mokymo programos, skirtos tobulinti gebėjimus skirtingose teisės šakose (pagal teismų kompetenciją); 3) mokymo programos specialiaisiais (skirtais tam tikroms aktualijoms) klausimais.

Teisėjų mokymo programos pagal formą standartizuotos pagal tris parametrus: (1) tikslinę grupę (kam yra skirtos šios programos), (2) tematiką (pagal poreikį segmentuotos į profesinių gebėjimų ir bendrųjų gebėjimų blokus) ir (3) valandų, skirtų konkrečiai temai ir bendrai visai mokymo programai, skaičių. Programose nėra tokių būtinų metodologinių parametrų kaip mokymo tikslai, uždaviniai ir numatomi rezultatai⁴².

Įvadinio mokymo programą sudaro skirtingos teisės šakų tematikos (baudžiamosios, civilinės, administracinės), taip pat teisinio bendradarbiavimo aktualijos. Programos trukmė yra 52 val. (du segmentai po 26 val.).

Kita mokymo programų dalis (skirta tobulinti gebėjimus skirtingose teisės šakose) būtina tada (privalomasis mokymas), kai teisėjai paskiriami į teismo vadovų pareigas, į aukštesnės pakopos teismą ar kitais atvejais, kurie jau analizuoti šio straipsnio pirmoje dalyje (žr. taip pat 2 lentelę). Šių mokymo programų, kurių turinys siejamas su skirtingų teisės šakų klausimais, turinys sudarytas iš dviejų dalių, skirtų skirtingiems gebėjimams formuoti (tobulinti): (1) profesiniai gebėjimai ir (2) bendrieji gebėjimai. Jų trukmė yra 24 val., iš kurių 18 val. skiriama profesiniams gebėjimams tobulinti, 6 val. – bendriesiems gebėjimams (pavyzdžiui, konfliktinių situacijų valdymas, bendravimo su proceso dalyviais psichologija, teismų sistemos komunikacijos priemonės ir pan.). Šių programų profesinių gebėjimų segmentai siejami su teisės šakų turiniu: baudžiamąja teise, civiline teise, administracine teise. Pagal šį klasifikatorių yra parengtos mokymo programos, skirtos apylinkių teismo teisėjams, apylinkių ir apygardų teismų teisėjams ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo ir apygardų teismų teisėjams.

Galiausiai trečioji (specialioji) mokymo programų dalis yra skirta formuoti (tobulinti) specialiuosius, siauresnius tam tikros srities gebėjimus. Tai atskirai parengtos mokymo programos specialiais klausimais, pavyzdžiui, nepilnamečių justicijos, turitinių nusikalstamų veikų tyrimo ir išieškojimo klausimais, bendravimo su neįgaliaisiais, teisėjų etikos, lietuvių kalbos vartosenos aktualijomis. Šių mokymo programų trukmė yra skirtinga, atsižvelgiant į tematiką trunka nuo 5 iki 24 valandų.

⁴¹ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2014 metų veiklos apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

⁴² Plačiau apie mokymo tikslų, uždavinių ir numatomų rezultatų būtinumą mokymo programose žr.: BULAJEVA, Tatjana; et. al. *Studijų programų atnaujinimas: kompetencijų plėtotės ir studijų siekinių vertinimo metodika*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 30.

Teisėjų mokymo programų formos ir turinio analizė leidžia konstatuoti programų pranašumus ir pateikti tobulintinas grandis:

1. teisėjų mokymo programos yra išsamios, atsižvelgiant į tematiką orientuotos į tikslines grupes, mokymuose nagrinėjamus klausimus. Vis dėlto socialiniai ir teisinio reguliavimo pokyčiai turėtų lemti periodinę šių programų turinio peržiūrą;
2. profesinių ir bendrųjų gebėjimų segmentavimas mokymo programoje leidžia formuoti (tobulinti) teisėjui būtinus tiek skirtingų teisės sričių, tiek bendro pobūdžio gebėjimus, reikalingus jo veikloje. Tačiau vykdant gretutinį mokymą paliekama didelė diskrecija savo nuožiūra formuoti (tobulinti) savo kompetenciją;
3. mokymo programos yra stilizuotos pagal aiškius metodologinius parametrus, tačiau pasigendama būtinų pagrindinių metodologinių parametrų: tikslų, uždavinių ir siektinų rezultatų.

3. Nešališką sprendimą lemiančios teisėjo asmeninės savybės

Išanalizavus teisėjams keliamus kvalifikacinius reikalavimus, teisėjų mokymo sistemos ypatumus ir atlikus teisėjų profesinių kompetencijų turinio ir formų analizę, tikslinga atskirai aptarti trečią profesionalumo profilio komponentą – teisėjo asmenines savybes. Teigtina, kad teisėjo asmeninės savybės lemia didesnę nešališkumą priimant teisingą sprendimą. Pažymėtina, kad Lietuvos teisės moksle beveik nėra tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjamas teisėjo asmeninių savybių turinys⁴³, tačiau itin daug dėmesio skirta teisėjo (teismo) nešališkumo problematikai⁴⁴. Jurisprudencijoje nešališkumas reiškia, „kad tiriant ir nagrinėjant baudžiamąją bylą su proceso šalimis būtų elgiamasi vienodai, kad procesą vykdančias subjektai (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas ir teismas) nebūtų suinteresuoti vienai iš šalių priimti palankaus sprendimo ar kitaip nesudarytų prielaidų suabejoti jų veiklos objektyvumu“⁴⁵. Teisėjo (teismo) nešališkumo problema anticipuota minėto Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintoje nuostatoje apie teismo nepriklausomumą: „teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.“⁴⁶ Taigi nešališkumo kaip pamatinio principo realizavimo problema kyla iš Konstitucijos kitos pamatinės nuostatos – teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo⁴⁷. Ši nuostata saistytina ir su

⁴³ Įsidėmėtina išimtis šiuo požiūriu yra R. Brazienės ir Ž. Budzienės tyrimas: BRAZIENĖ, Rūta; BUDZIENĖ, Žibutė. Judge Profession Status in Lithuania: Theoretical Presumptions and Empirical Evidence. *Socialiniai tyrimai / Social Research*, 2011, nr. 2 (23), p. 5–14.

⁴⁴ Išsamią mokslinių tyrimų apie teisėjo nešališkumą apžvalgą žr.: MERKEVIČIUS, Remigijus. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t. 76, p. 63–82; MERKEVIČIUS, Remigijus. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t. 76, p. 83–99. Moksliniuose tyrimuose apie teisėjo nešališkumo problemą savo nuodugnumu ypač išsiskiria nurodyti R. Merkevičiaus ir V. Valančiaus tyrimai. Žr.: VALANČIUS, Virgilijus. Pasitikėjimas teismu: kai kurie <...>, p. 85–94; VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija. *Jurisprudencija*, 2000, t. 16 (8), p. 8–15; VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17 (9), p. 54–66.

⁴⁵ JURKA, Raimondas; et. al. *Baudžiamojos proceso principai: metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 78. Plg. žr.: MERKEVIČIUS, Remigijus. Kaltinamojo teisės <...>, p. 83.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 31-953; nr. 33-1014 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).

⁴⁷ Analogiška problema yra ir moksle, kuri įvardijama kaip mokslo vertybinio neutralumo problema. Mokslo neutralumo (nešališkumo) problema kyla iš nepriklausomybės principo, kurio laikymasis yra vienas iš svarbiausių visavertiško mokslo vystymosi sąlygų. Plačiau apie tai žr.: NORKUS, Zenonas. Akademinis mokslas ir demokratija. *Politologija*, 2001, t. 4 (24), p. 3–52. Pirmą kartą mokslo vertybinio neutralumo problemą išsamiausiai konceptualizavo vienas iš žymiausių sociologų M. Weberis. Jo garbei ši problematika ir siejama su jo vardu. M. Weberis neabejoja, kad tiesa priklauso prie konstitucinių mokslo vertybių (tikslų), tačiau svarbiausiu mokslo tikslu jis laiko aiškumą, kuris „kultūros mokslų“

kita pamatine nuostata – asmens teise kreiptis į teismą. Kita vertus, kaip teisingai pažymi R. Merkevičius, „teismo (teisėjo) nešališkumas yra viena iš esminių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlygų, lemianti proceso dalyvių (kaltinamojo, nukentėjusiojo ir kt.) ir visos visuomenės pasitikėjimą teismu kaip institucija, baudžiamuoju procesu kaip neišvengiama baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo tvarka ir galutiniu teismo sprendimu kaip teisingumo įgyvendinimo aktu. *Nešališkumas* yra ne privilegija, o viena iš svarbiausių teismo (teisėjo) pareigų“⁴⁸.

Reikia klausti: kaip teisėjo (teismo) nešališkumas kaip konstitucinė vertybė pasireiškia teisės kontekste? Konstitucinė pareiga vykdyti teisingumą suponuoja du pagrindinius momentus: išorinį nešališkumą ir vidinį nešališkumą. Išorinį nešališkumą lemia byloje surinkta informacija – faktinė medžiaga, kuria grindžiamas sprendimas. Jį lemia įstatymų ir kitų teisės aktų išmanymas bei tiesioginis jų taikymas. Būtent tai ir patenka į pirmojo (kvalifikacija) ir antrojo (nuolatinis kompetencijos tobulinimas) teisėjo profesionalumo profilio komponentus. Vidinį nešališkumo momentą lemia teisėjo pažiūros ir savybės, kurios formuoja vidinį teisėjo įsitikinimą, kad priimamas sprendimas yra objektyvus ir nešališkas⁴⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata suponuoja išorinio komponento svarbą vidiniam komponentui. Vis dėlto pastaruoju metu jurisprudencijoje vis dažniau pabrėžiama ir teisėjų asmeninių savybių svarba. Antai, naujausiuose tyrimuose pagrįstai reiškiamas požiūris pereiti nuo pozityvistinio teisėjo vaidmens aiškinant teisę modelio (t. y. teisėjas yra tik įstatymų leidėjų sukurtos teisės aiškintojas, neturintis galios jos kurti) prie turiningojo (kūrybiškojo) teisės aiškinimo modelio, kai teisės aiškinimas remiasi teisės principais, teisės ginamomis vertybėmis, teisinio reguliavimo tikslais. Šio modelio pasirinkimas grindžiamas teisėjui keliamu reikalavimu ne tik „aklai“ taikyti įstatymus, bet atsižvelgus į konkrečią faktinę situaciją priimti bendruosius teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus atitinkantį sprendimą. Teisėjas tokiu atveju neišvengiamai turi būti pripažįstamas įstatymų leidėjo partneriu, teisės ginamų vertybių saugotoju ir garantu, tam tikra apimtimi kūrybiškai prisidedančiu prie teisės turinio formulavimo⁵⁰.

Taip pat teisės moksle vis labiau pabrėžiama, kad teisėjo asmeninės savybės turi įtakos priimant teisingą sprendimą bei visuomenės pasitikėjimui teismų sistema⁵¹. Principinį teisėjo asmeninių savybių, lemiančių jo profesionalumą, būtinumą pabrėžia V. Valančius, keldamas klausimą: „ar iš tiesų teisėjai Lietuvoje yra akli įstatymų taikytojai, neįsitraukę konkretaus žmogaus problemai?“⁵² Tad kokios konkrečios teisėjos asmeninės savybės lemia didesnę nešališkumą priimant teisingą sprendimą? Kaip

atveju turi „suprantančio aiškinimo“ pavidalą. O „empirinis mokslas niekieno negali pamokyti, ką jis *privalo*, o tik ką jis *gali* ir – pagal aplinkybes – ko jis *nori*“. – Weber, Max. Die ‘Objektivität’ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In: Weber, Max. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. 7. Erneut durchges. Aufl. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1988, S. 151. Cituota iš: Norkus, Z. *Max Weber* <...>, p. 54. Kaip rodo Z. Norkaus tyrimas, mokslo vertybinio neutralumo principas gali būti pasiektas trijų dėmenų konjunkcija: loginio (deskriptyvinių teiginių ir vertinimų dichotomija ir „Hume‘o principas“), metodologinio (reikalavimas priimti ir atmesti hipotezes vien pažintinių vertybių pagrindu) ir etinio (draudimas mokslo vardu ginti ir skelbti nepažintines vertybes). Plačiau apie tris išvardytus mokslo vertybinio neutralumo doktrinos elementus žr.: NORKUS, Zenonas. Mokslo vertybinio neutralumo problema XX a. filosofijoje (M. Weberis, analitinė mokslo filosofija ir metaetika, kritinė teorija). *Problemos*, 2001, t. 59, p. 12–16.

⁴⁸ MERKEVIČIUS, Remigijus. Teismo nešališkumo <...>, t. 76, p. 77–78.

⁴⁹ Plačiau apie teismo nešališkumo sampratą remiantis Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija žr.: MERKEVIČIUS, Remigijus. Teismo nešališkumo <...>, p. 63–82. Taip pat žr.: GODA, Gintaras. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 2014, p. 71–108.

⁵⁰ Plačiau apie tai žr.: LATVELĖ, Rūta. Teisėjas kaip įstatymų leidėjo partneris, arba keli teoriniai požiūriai į teisėjo vaidmenį aiškinant teisę. *Parlamento studijos*, 2011, nr. 10, p. 158–190.

⁵¹ Žr., pavyzdžiui: BRAZIENĖ, Rūta, BUDZIENĖ, Žibutė. Judge Profession Status <...>, p. 5–14; VALANČIUS, Virginijus. Pasitikėjimas teismu: kai kurie <...>, p. 85–94; KUKAITIS, Vytautas. Ikteisminio tyrimo teisėjo procesinis subjektiškumas atskirų baudžiamojo proceso principų perspektyvoje. *Teisė*, 2009, t. 73, p. 102–123; DRAZDAUSKAS, Stasys. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, t. 65, p. 38–49.

⁵² VALANČIUS, Virginijus. Pasitikėjimas teismu: kai kurie <...>, p. 87.

jos pasireiškia siekiant priimti nešališką (teisingą) sprendimą? Atlikti tyrimai rodo, kad sėkmingai dirbančio (aukštos kompetencijos ir profesionalaus) ikiteisminio tyrimo pareigūno asmenybė pasižymi žemu neurotiškumu (ramus, atsipalaidavęs, retai patiriantis neigiamus jausmus, atsparus stresui) bei dideliu sąmoningumu (sąžiningas, sistemingas, siekiantis tikslų, pareigingas ir drausmingas)⁵³. O štai teisėjo asmenybei dauguma tyrėjų priskiria tokias profesijų sociologijos požiūriu universalias, įvairių profesijų žmonėms būtinas asmenines savybes: sąžiningumas, pareigingumas, gebėjimas priimti savarankiškus sprendimus ir spręsti kylančias problemas⁵⁴. Tačiau, manome, kad greta šio savybių komplekso priimant nešališką sprendimą būtina viena sąlyga – tai teisėjo vidinė nuostata visiškai atsiuodoti savo profesijai, kaip teigia M. Weberis, jaustis pašauktu jai⁵⁵. Performuluodami šio sociologijos klasiko mintį⁵⁶ galime teigti, kad teisėjo nešališkumo (objektyvumo, sąžiningumo) siekimas turi įgyti prasmę už normatyvinių dokumentų ribų taip, kad jo siekimas pasidarytų ne tik profesine pareiga, bet ir profesionalumą garantuojančia nuolatine siekiamybe.

Ši vidinė nuostata leidžia rasti ir tokioms būtinoms profesinėms savybėms, kaip antai *aistra*, *atsakomybės jausmas*, *intuicija*⁵⁷. Nors M. Weberis jas mato politiko „idealiajame tipe“⁵⁸, manome, kad jos gali būti recipuojamos teisininko „idealo tipo“ paieškose. Kas leidžia politiką kaip profesionalą gretinti su teisėju kaip profesionalu? Svarbiausias panašumas tarp politiko kaip profesionalo (kuriam politika tiek materialiai, tiek idealiai yra *pagrindinis* gyvenimo turinys) ir teisėjo kaip profesionalo išvelgtinas remiantis *galios* disponavimu. Vis dėlto reikia matyti ir esminį skirtumą. Jis pasireiškia *galios* siekiant ir ją panaudojant. Politikas siekia turėti įtakos dalijantis galią tiek tarp valstybių, tiek valstybės viduje tarp jos sujungtų žmonių grupių bei ją panaudoti tam tikriems (idealistiniams arba egoistiniams) tikslams⁵⁹. Teisėjas, atvirksčiai, nesiekia *galios*, bet valstybės per Konstituciją suteikta galia skelbia teisingumą valstybės vardu. Vis dėlto, nepaisant šių profesijų skirtumų, manome, kad ir politikas, ir teisėjas turi pasižymėti *aistra*. Tai reikštų atsidavimą teisingumui (M. Weberio teigimu, „reikalui“). Tačiau vien aistros (ją M. Weberis skiria nuo vadinamo diletantui būdingo „sterilaus susijaudinimo“), kad ir kaip autentiškai ji išgyvenama, nepakanka. Tam būtina *atsakomybė* teisingumo vykdymui ir *intuicija*. Šią savybę reikia detaliau paaiškinti. M. Weberis intuiciją apibrėžia kaip gebėjimą „ramiai ir viduje susikaupus leisti save veikti realybei, taigi distancija daiktų ir žmonių atžvilgiu“⁶⁰. Šios savybės ugdymas, anot M. Weberio, leidžia „į tą pačią sielą įsprausti ir karštą aistrą, ir šaltą nuovoką“⁶¹. Tad atrodytų, kad po sociologo išskirta *intuicijos* savybė „slepiasi“ tam tikri charakterio bruožai: savitvarda, savęs disciplinavimas, blavius protas priimant sprendimus ir įsiklausant į problemas. Teisėjo nešališkumo atveju tai reiškia, kad aistringai siekdamas teisingumo ir, kaip išsireiškė V. Valančius, būdamas jautrus konkrečios žmogaus problemai, teisėjas privalo išlikti nešališkas faktinės medžiagos ir liudininkų atžvilgiu, atsitraukti nuo savo paties įsitikinimų, simpatijų bei antipatijų, jausmų (net ir to paties jautrumo).

⁵³ Plačiau žr.: NAVICKIENĖ, Žaneta; IZOTOVAS, Aleksandras. Ikitiesminio tyrimo pareigūno profesionalumo dimensijos: profesinė kompetencija ir asmeninės savybės. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys / Public Security and Public Order: Scientific Articles*, 2013, t. 10, p. 146–163.

⁵⁴ Plg., žr.: BRAZIENĖ, Rūta; BUDZIENĖ, Žibutė. Judge Profession Status <...>, p. 5–14; DRAZDAUSKAS, Stasys. Sąžiningumo principas <...>, p. 38–49.

⁵⁵ Apie pašaukimo profesijai reikšmę conceptualiausiai M. Weberis kalbėjo viename iš jo skaitomiausių tekstų „Mokslas kaip profesinis pašaukimas“. WEBER, Max. Mokslas kaip <...>, p. 69–82.

⁵⁶ Plg., žr.: WEBER, M. Mokslas kaip <...>, p. 71–72.

⁵⁷ WEBER, Max. Politika kaip profesinis pašaukimas. *Politologija*, 1991, t. 2, p. 51.

⁵⁸ Pažymėtina, kad M. Weberis, persikvalifikavęs iš teisininko į ekonomisto ir sociologo profesijas, nepateikė „idealaus teisininko“ tipo. Jo pateiktas „idealaus politiko kaip profesionalo“ tipas (Weber, Max. Politika kaip profesinis pašaukimas. *Politologija*, 1991, t. 2, p. 27–61.) gali būti parankus ieškant „idealaus teisininko kaip profesionalo“ tipo.

⁵⁹ WEBER, Max. Mokslas kaip <...> p. 28, 31.

⁶⁰ WEBER, Max. Mokslas kaip <...>, p. 51.

⁶¹ Ten pat.

Išvados

1. Teisėjų profesionalumo turinį sudaro trijų susijusių komponentų – formaliosios kvalifikacijos, nuolatinio kompetencijos tobulinimo ir iš vidinės nuostatos į savo profesiją žiūrėti kaip pašaukimą kylančių asmeninių savybių – sistema.
2. Teisėjų kvalifikaciniai reikalavimai yra labai aiškiai apibrėžti teisės aktuose, kuriuose įtvirtinama nuosekli teisėjo kvalifikacinių reikalavimų ir tęstinio kompetencijų tobulinimo jungtis. Dabartinę Lietuvos teisėjų mokymo sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys (pagrindinis ir gretutinis teisėjų mokymas), kurios leidžia nuosekliai ir sistemškai segmentuoti bendruosius ir profesinius gebėjimus, būtinus teisėjo darbe. Tai sudaro prielaidas formuoti visapusiškus teisėjo profesijai būtinus gebėjimus, o kartu leidžia pačiam teisėjui lygiagrečiai ir diskretiškai tobulinti kompetenciją savo nuožiūra.
3. Atlikta analizė parodė, kad teisėjų mokymo programos savo forma yra apibrėžtos pagal aiškius metodologinius parametrus, nors turėtų būti papildytos ir kai kuriais kitais svarbiais parametrais – tikslais, uždaviniais, lūkesčiais. Savo turiniu programos yra išsamios, fokusuotos pagal tikslines grupes, pasižyminčios tęstinu kompetencijų tobulinimu. Vis dėlto dėl nuolatinių socialinių, kultūrinių ir teisinio reguliavimo pokyčių jos turėtų būti nuolat peržiūrimos ir atnaujinamos. Atsižvelgiant į plačią ir visapusišką Teisėjų tarybos kompetenciją, mokymo programų rengimo klausimai ateityje turėtų būti peržiūrimi ir galėtų būti išimtinai Teisėjų tarybos kompetencija.
4. Teisėjų nešališkumą priimant teisingą sprendimą lemia ne tik tokios profesijų sociologijos požiūriu universalios, įvairių profesijų žmonėms būtinos asmeninės savybės, kaip antai sąžiningumas, pareigingumas, gebėjimas priimti savarankiškus sprendimus ir spręsti kylančias problemas. Teisėjo profesionalumui itin svarbi sąlyga – vidinė nuostata žiūrėti į savo profesiją kaip pašaukimą vykdyti teisingumą. Iš to kyla atsidavimas teisingumui, atsakomybė vyykdant teisingumą ir mokėjimas atsiriboti nuo proceso dalyvių ir savo paties įsitikinimų, nuomonių, jausmų.

LITERATŪRA

Norminiai aktai

Įstatymai ir Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 31-953; nr. 33-1014 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).
2. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 90-2662.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas byloje Nr. 19/05 dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta486/content>>.

Pojstatyminiai teisės aktai (įsakymai)

5. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. 1R-162 „Dėl teisėjų mokymo organizavimo ir įgytų žinių patikrinimo taisyklių patvirtinimo“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmmc.lt/lt/teisine-informacija/Taisykles.pdf>>.

6. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. I-259/5-V-808 „Dėl tarpinstitucinės specialiųjų mokymo modulių programos „Teisėsaugos institucijų pareigūnų veikla“ patvirtinimo“.

7. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.

Audito ir veiklos ataskaitos

8. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-40-8-17 „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą?“.

9. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2011 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

10. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2012 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

11. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2013 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

12. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2014 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

13. Nacionalinės teismų administracijos 2009 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/dokumentai/NTA_teises_aktai/2009m.%20nta%20darbo%20ataskaita.pdf>.

Kiti šaltiniai

14. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12 P-8.

15. Strateginių tyrimų instituto tyrimas Nr. 18 T „Dėl kai kurių ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ir teismų sąveikos problemų“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.institutas.lt/tyrimai/teisesauga.doc>>.

16. Teisėjų mokymas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismams/mokymas/teiseju-mokymas/227>>.

17. Teisėjų mokymo organizavimo taisyklės, patvirtintos Teisėjų tarybos 2013 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 13P-105-(7.1.2) (Teisėjų tarybos 2014 m. spalio 28 d. nutarimo Nr. 13P-155-(7.1.2) redakcija).

Specialioji literatūra

18. BRAZIENĖ, Rūta; BUDZIENĖ, Žibutė. Judge Profession Status in Lithuania: Theoretical Presumptions and Empirical Evidence. *Socialiniai tyrimai / Social Research*, 2011, nr. 2 (23), p. 5–14.

19. BRUHL, Aaron-Andrew P.; LEIB, Ethan J. Elected Judges and Statutory Interpretation. *The University of Chicago Law Review*, 2012, vol. 79, no. 4, p. 1215–1283.

20. CROSS, Frank B.; LINDQUIST, Stefanie. Judging the Judges. *Duke Law Journal*, 2009, vol. 58, no. 7, p. 1383–1437.

21. BULAJEVA, Tatjana, et al. *Studijų programų atnaujinimas: kompetencijų plėtotės ir studijų siekinių vertinimo metodika*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

22. D. Grybauskaitė susitiko su teisėjais: bylų vilkinimas – netoleruotinas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/d-grybauskaitė-susitiko-su-teisejais-byļu-vilkinimas-netoleruotinas.d?id=66951566>>.

23. DAMBRAUSKAITĖ, Genovaitė. Apylinkės teismo teisėjų darbo krūvio normavimas – svarbi teisingumo vykdymo sąlyga. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (3), p. 1149–1169.

24. DRAZDAUSKAS, Stasys. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, t. 65, p. 38–49.

25. GODA, Gintaras. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 2014.

26. HARRIS L. How Do Judges Think? *Denver University Law Review*, 2014, vol. 91, no. 3, p. 575–581.

27. JERNOW, Allison Liu. *Forced Labour and Human Trafficking: Casebook of Court Decisions: A Training Manual for Judges, Prosecutors, and Legal Practitioners*. Geneve: International Labour Organization, 2009.

28. JOKUBAITIS, Alvydas; NORKUS, Zenonas. Socialinės gerovės koncepcijos ir pilietybės rentą kaip viešosios politikos orientyrai. *Sociologija. Veiksmas ir mintis*, 2006, nr. 2, p. 5–36.

29. JURKA, Raimondas, et. al. *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
30. KIŠKIS, Alfredas. Naujieji teisininkai – chirurgai be anatomijos ir fiziologijos žinių. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18 (3), p. 1195–1219.
31. KUKAITIS, Vytautas. Ikteisminio tyrimo teisėjo procesinis subjektiškumas atskirų baudžiamojo proceso principų perspektyvoje. *Teisė*, 2009, t. 73, p. 102–123.
32. KŪRIS, Egidijus. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Politologija*, 1999, t. 2, p. 3–16.
33. LATVELĖ, Rūta. Teisėjas kaip įstatymų leidėjo partneris, arba keli teoriniai požiūriai į teisėjo vaidmenį aiškinant teisę. *Parlamento studijos*, 2011, nr. 10, p. 158–190.
34. MAYORAL, Juan A.; JAREMBA, Urszula; NOWAK, Tobias. Creating EU Law Judges: the Role of Generational Differences, Legal Education and Judicial Career Paths in National Judges' Assessment Regarding EU Law Knowledge. *Journal of European Public Policy*, 2014, vol. 21, issue 8, p. 1120–1141.
35. MEDALINSKAS, Alvydas. Bylų vilkinimas: Lietuvos teisingumo ryškė [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/Bylu-vilkinimas-Lietuvos-teisingumo-rykste>>.
36. MERKEVIČIUS, Remigijus. Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t. 76, p. 63–82.
37. MERKEVIČIUS, Remigijus. Kaltinamojo teisės į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausių nacionalinių teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2010, t. 76, p. 83–99.
38. NAVICKIENĖ, Žaneta; IZOTOVAS, Aleksandras. Ikteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo dimensijos: profesinė kompetencija ir asmeninės savybės. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys / Public Security and Public Order: Scientific Articles*, 2013, t. 10, p. 146–163.
39. NAVICKIENĖ, Žaneta. *Ikteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje (daktaro disertacija)*. *Socialiniai mokslai, teisė (OIS)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
40. NAVICKIENĖ, Žaneta. Ikteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos svarba ikteisminio tyrimo procese. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2010, t. 19, p. 132–143.
41. NORKUS, Zenonas. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
42. NORKUS, Zenonas. *Max Weber ir racionalus pasirinkimas / iš vokiečių k. vertė A. Lozuraitis*. Vilnius: Margi raštai, 2003.
43. NORKUS, Zenonas. Mokslo vertybinio neutralumo problema XX a. filosofijoje (M. Weberis, analitinė mokslo filosofija ir metaetika, kritinė teorija). *Problemos*, 2001, t. 59, p. 9–40.
44. NORKUS, Zenonas. Akademinis mokslas ir demokratija. *Politologija*, 2001, t. 4 (24), p. 3–52.
45. PARSONS, Talcott. The Professions and Social Structure. *Social Forces*, 1939, vol. 17, no. 4, p. 457–467.
46. POSNER, Richard A.; YOON, Albert H. What Judges Think of the quality of Legal Representation. *Stanford Law Review*, 2011, vol. 63, p. 317–349.
47. POVILIŪNAS, Arūnas. Profesinės veiklos lauko tyrimo ypatumai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2011, t. 2 (29), p. 16–34.
48. POVILIŪNAS, Arūnas. Profesinės veiklos tyrimo transformacija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2010, t. 2 (27), p. 106–115.
49. Prezidentė Dalia Grybauskaitė už teisėjo vardo pažeminimą atleido iš pareigų Pasvalio rajono apylinkės teismo teisėją Dalią Stankevičiūtę [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/d-grybauskaite-atleido-aplaidziai-dirbusia-teiseja.d?id=67191826>>.
50. PUKELIS, Kęstutis. Gebėjimas, kompetencija, mokymosi / studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija. *Aukštojo mokslo kokybė*, 2009, nr. 6, p. 12–35.
51. VALANČIUS, Virgilijus. Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78 (70), p. 85–94.
52. VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija. *Jurisprudencija*, 2000, t. 16 (8), p. 8–15.
53. VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17 (9), p. 54–66.

54. WEBER, Max. Mokslas kaip profesinis pašaukimas / iš vokiečių k. vertė Z. Norkus. *Problemos*, 1990, t. 42, p. 69–82.

55. WEBER, Max. Politika kaip profesinis pašaukimas / iš vokiečių k. vertė T. Grinkevičienė, Z. Norkus. *Politologija*, 1991, t. 2, p. 27–61.

56. WEBER, Max. Die 'Objektivität' sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. In: Weber, Max. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre. 7. Erneut durchges. Aufl.* Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1988, S. 149–214.

57. WISTRICH, Andrew J.; RACHLINSKI, Jeffrey J.; GUTHRIE, Chris. Heart Versus Head: Do Judges Follow the Law or Follow Their Feelings? *Texas Law Review*, 2015, vol. 93 issue 4, p. 855–923.

THE DIMENSIONS OF JUDICIAL PROFESSION IN LITHUANIA: QUALIFICATION, COMPETENCE, AND PERSONAL QUALITIES

Žaneta Navickienė, Darius Žiemelis

S u m m a r y

The article argues that judicial profession is multi-dimensional, and is constituted of at least three components, i.e., formal qualification, constant training, and personal qualities that arise from one's inner determination to see the profession as a calling. Three parts of this article have been dedicated to grounding that claim. The first part analyses the judicial qualification and judicial training peculiarities. The second part analyses judicial training in terms of its content and form and highlights its strengths and areas for improvement. Finally, the third part distinguishes the personal qualities that allow the judge to make impartial decisions, based on Max Weber's ideal types of political leadership.

The research showed that professional requirements for the judges are clearly defined in legal acts that provide a strong link between the judge's professional requirements and continuous development of competence. The current Lithuanian judicial training system is made of two parts (i.e., the basic and additional training) that allow a consistent and systematic segmentation of the key and professional competences crucial for the judge's activities. This allows the judge to both develop the competences essential in his or her activities and discretely develop his or her competence in the fields he or she finds it necessary. In terms of their form, judicial training programmes are defined under clear methodological guidelines, although some other important guidelines, such as objectives, goals and expectations, should be included. In terms of their content, the programmes are thorough, targeted to specific groups, and featuring continuous competence development. However, due to constant social, cultural and legal regulatory framework changes, they should be regularly updated. The judges' impartiality in making lawful rulings arises not only from such sociology-wise universal ideas as good faith, devotion to one's duty and independent decision making, the personal qualities common to the members of various occupational categories. A very important condition to judicial professionalism is one's determination to see one's activities as a call for dispensing justice. This leads to passion (devotion) for the cause of justice, and responsible administration of justice and as well as maintaining a proper distance between one's personal opinions and beliefs and the participants of proceedings.

Įteikta 2015 m. rugpjūčio 25 d.

Priimta publikuoti 2015 m. lapkričio 26 d.